

Мамай, або Перші козаки

Початок XVI століття. Бачить уві сні Роман місто, яке у вогні зникає. Мабуть, віщує це долю непросту, життя, сповнене пригод та боротьби... Матір, щоб відігнати зло, дарує сину срібний оберег із дивним символом. Та що юнаку до віщувань? Роман зустрічає кохану дівчину та з вірним побратимом Іваном долучається до козацької ватаги, де вони отримують прізвиська — Мамай і Голота.

Якось козаки беруть у полон посла кримського хана. Той бентежить Мамаю звісткою: амулет, що у нього на грудях висить, — це родовий знак династії Ґераїв. Тут прихована якась таємниця? Збрехав посол чи ні — то час покаже. А зараз Мамай і Голота приєднуються до війська князя Острозького, щоб боронити рідну землю...

Дмитро Вороніський

Мамай

АБО
Перші козак

КСД

Маман
або
Перші козакИ

ДМИТРО КОРОНЦЬКИЙ

Мамаї
або
Перші козакИ

Роман

ХАРКІВ
2023 КСД

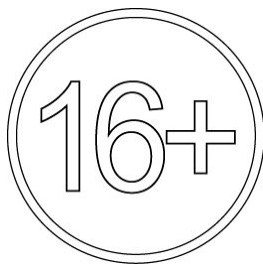
КСД

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2023

ISBN 978-617-15-0037-2 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Дизайнер обкладинки *Іван Дубровський*

Воронський Д.

В75 Мамай, або Перші козаки : роман / Дмитро Воронський. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2023. — 336 с.

ISBN 978-617-12-9606-0

Початок XVI століття. Бачить уві сні Роман місто, яке у вогні зникає. Мабуть, віщує це долю непросту, життя, сповнене пригод та боротьби... Матір, щоб відігнати зло, дарує сину срібний оберег із дивним символом. Та що юнаку до віщувань? Роман зустрічає кохану дівчину та з вірним побратимом Іваном долучається до козацької ватаги, де вони отримують прізвиська — Мамай і Голота.

Якось козаки беруть у полон посла кримського хана. Той бентежить Мамая звісткою: амулет, що у нього на грудях висить, — це родовий знак династії Гераїв. Тут прихована якась таємниця? Збрехав посол чи ні — то час покаже. А зараз Мамай і Голота приєднуються до війська князя Острозького, щоб боронити рідну землю...

УДК 821.161.2

© Depositphotos.com / VeronArt1, sibrikov, Ivantsov, обкладинка, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2023

Передмова

Вітаю, шановні читачі! Пропоную вашій увазі мій третій історичний роман про козацьку добу.

Мене давно приваблює історія нашого народу, особливо період зародження українського козацтва, ґене́за якого тривала з останньої третини XV ст. і аж до другої половини XVI століття.

Прикро, але письменники воліють залишати осторонь цей хронологічний проміжок, не бажаючи створювати серйозні літературні праці, які б торкалися питання зародження дніпровського козацтва.

Ймовірні причини цього полягають у тому, що, попри істотні зрушення в розвитку української історичної науки в останні десятиліття, цей період досі вважається малодослідженим.

Друга причина того, що митці оминають цю добу, мабуть, криється у неабиякій її жорстокості за весь час існування українського етносу. На цей короткий, за історичними мірками, період формування козацтва припадає пік татаро-турецької навали на українські землі. Сотні тисяч наших пращурів у цю криваву добу було поневолено й продано в рабство.

Величезну кількість українського люду було вбито, сотні поселень і міст включно з Києвом — сплюндровано, значні терени тогочасних українських земель знелюдніли.

Однак саме у цей найкритичніший період нашої історії, коли невблаганним мечем нависла загроза існуванню всього нашого етносу, виникає козацтво, що згодом, у XVII столітті, відіграє колосальну роль у творенні самостійної української держави — Гетьманщини.

Пишучи роман «Мамай, або Перші козаки», я намагався створити книжку, читаючи яку сучасник міг би перенестися в минулу епоху, побачити світ очима людини початку XVI століття.

Водночас на її сторінках деякі історичні події, на кшталт битви в урочищі Рутна, будуть вперше змальовані в українській художній літературі.

Під час роботи над рукописом твору були використані праці таких науковців, як: Віталій Щербак «Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV — середина XVII ст.», Віктор Брехуненко «Козаки на степовому кордоні Європи», Олександр Харлан

«Стара козацька січ в урочищі Щуровському: до питання локалізації» та інших.

На жаль, деякі малообізнані люди та окремі дослідники--українофоби свідомо чи ні стверджують, що дніпровське козацтво не належало до українського народу, й взагалі ставлять під сумнів існування нашого етносу.

Для таких людей доцільно навести таку інформацію. Першим найстарішим точно датованим текстом українською мовою є опис життя святих — «Четья-Мінея» 1489 року. У 1590 році Йосиф Верещинський написав прецікавий твір «Droga Rewna», в якому вперше запровадив до політичного словника словосполучення «український народ». У 1623 році виходить маловідома поема Бартоломія Зиморовича «Пам'ятка Хотинської війни 1621 року».

У ній автор, описуючи козацьке військо під проводом Петра Сагайдачного, прямо називає козаків «українцями». До речі, перша офіційна згадка про українських козаків належить до 1489 року, це запис у праці «Хроніка всього світу» Марціна Бельського.

Слід зазначити, що абсолютна більшість вчених-істориків — Михайло Грушевський, Михайло Максимович, Валерій Смолій, Леонід Залізник, Валерій Степанков, Ярослав Дашкевич, Михайло Брайчевський та багато інших — впевнено доводять те, що дніпровські козаки є складовою частиною українського суспільства й сформувалися переважно з представників українського етносу, який уже у XII—XIII століттях був народом, що мав автентичну культуру, власну мову й мешкав на окремій етнічній території.

Етногенез українців відбувався в ранньосередньовічну добу одночасно з такими європейськими народами, як німці, англійці, іспанці, французи, чехи, серби, хорвати та ін.

У багатьох читачів можуть виникнути питання щодо початків козащини та вживання на сторінках цієї книги термінів «козак» та «уходник» як синонімів.

Варто пояснити, що в сучасній українській науці домінує уходницько-боярська теорія походження раннього козацтва на теренах України. Уперше висунули версію появи козацтва від такого військово-промислового стану українського народу, як «уходники», Володимир Антонович і Михайло Грушевський. Серед авторів «боярської» версії походження українського козацтва Пантелеймон Куліш,

а доопрацьовував її Сергій Леп'явко. Обидві версії гармонійно поєднуються одна з одною.

Військово-промисловий прошарок уходників остаточно сформувався в останній третині XV століття. Уходники — це вільні люди, селяни, міщани, безземельна шляхта та люди з інших страт, які вирушали в XV—XVI століттях з різних причин на промисли в Дике Поле. Диким Полем у ту добу називали малозаселені причорноморські та приазовські степи з частиною лісостепу на півдні й сході сучасної України.

Під уходницькими промислами розумілося полювання, передусім на хутряного звіра, рибальство та збирання дикого меду. Другий компонент формування українського козацтва — це бояри — безземельна шляхта у Великому князівстві Литовському. Саме українські козаки-уходники першими почали колонізацію малозаселених земель дніпровського Надпоріжжя. Більше про це та інше у вказаних вище наукових працях.

Сподіваюся, що цей твір приверне увагу людей до історії зародження дніпровського козацтва, спонукає науковців й особливо археологів заповнювати прогалини в історії.

Вибачте за довгий вступ, бажаю всім приємного читання.

Розділ I. Тіні минулого

Величезні язики жовтогарячого полум'я здіймалися вгору на карколомну висоту, прагнучи дістатися кучерявих, сіробоких хмар, які дужий вітер гнав по небу, мов отару вайлуватих овець. Немилосердний Борей роздмухував вогонь, відриваючи палаючі шматки від дерев'яних дахів і кидаючи їх на нові будівлі, наче літописний Перун — громовиці. Вогонь швидко поширювався по місту, надтріснуто калатали церковні дзвони, віщуючи страшне зло. Однак ніхто не намагався гасити пожежу, бо місто захопили вороги. Повсюди, на вузьких вуличках та на невеликих майданчиках, виднілися порубані людські тіла, густо всіяні стрілами. З міста потоком вихлюпувалися загони вершників, женучи на прив'язі довгі ланцюги бранців. Ятрили душу жіночі зойки та плач, стогони поранених людей, грубий регіт жорстоких завойовників.

Молода жінка, притискаючи до себе малого сина, стрімко бігла до берега ріки, порослого рідким очеретом. Хлопчик на диво не кричав, лише круглими очима дивився на те лиходійство, що відбувалося довкола. Дитину з матір'ю помітили вороги, гортанно кричачи, вершники помчали напереріз втікачці, пришпоривши коней.

— Я не віддам їм синочка! — стиха прошепотіла жінка, материнська любов додала їй нових сил. Не відчуваючи під собою ніг, вона прудко добігла до очерету, шмигнула в нього й через кілька кроків опинилася на березу вузької затоки. На хвилях темної води гойдався маленький човник, прив'язаний до берега. Мати хутко поклала сина у човен, зняла з шиї металеве кружало та одягнула його на шию дитині.

Вершники зло закричали, задзвеніла тятива луків, одна зі стріл влучила у спину жінки. Вона закричала від різкого болю, але її крик одразу перервався. Зціпивши зуби, жінка з останніх сил розв'язала мотузки та відштовхнула від берега човен з сином.

— Я люблю тебе! — ледь ворущачи вустами, прошепотіла мати, простягаючи руки до човна, якого вже підхопила швидка вода й понесла вниз за течією. Позаду жінки з'явилася темна постать із занесеним над головою клинком.

— Ні-і! — не своїм голосом закричав молодик, підскакуючи з лежанки. Холодний піт градом котився по обличчю, серце калатало

у грудях.

Тільки нещодавно почало світати, за вікнами сонячне проміння поволі розганяло ранкову мряку. У невеличкій кімнаті було ще досить темно.

— Господи поможи! — перехрестився юнак. — Знову мені якесь місто у полум'ї сниться...

— Романе, синочку, що трапилося? Ти чого сам з собою розмовляєш? — До кімнати зазирнула немолода жінка Настя, рукави плаття були злегка притрушені борошном, бо вона встала ще до сходу сонця, щоб встигнути спекти хліба до снідання.

— Зі мною все добре, мамо, всього лише страшний сон наснився, — непевно відповів молодик.

— Ти вже давно не бачив лихих снів. Розкажи мені його, поки пам'ять свіжа, — промовила Настя, запалюючи глиняний каганець.

Роман хотів відмовити, але, зазирнувши у великі, світло-карі материні очі, повні любові й турботи, почав коротку оповідь. Настя, слухаючи, милувалася сином. Роман був високим і широкоплечим, незважаючи на тонку талію, під сорочкою юнака вгадувалися міцні м'язи. Він мав овальне обличчя з майже прямим носом, тонкі губи правильної форми. Очі Романа були темно-карими, майже чорними, як і його волосся. Шкіра молодого чоловіка мала бронзовий відтінок, ніби від постійного перебування на сонці.

— Це недобрий сон, сину, — розвела руками Настя в кінці розповіді. — Коли ти був геть малим, тобі теж снилося щось схоже. Ти тоді дуже злякався, я водила тебе до бабки Параски, щоб вона викотила твій страх яйцем і воском. Може, ти знову до неї підеш?

— Не хочу я йти до старої відьми, — похитав головою Роман. — То ти не знаєш, що означає мій сон?

— Ні, цього не відаю. Забудь його, нехай твій сон зникне, як нічний морок від сонця, — сказавши це, Настя розвернулася, щоб вийти з кімнати. — Мені треба хліб пекти.

— Мамо, стій, я хочу тобі сказати дещо важливе, — мовив юнак, зробивши над собою зусилля.

«Невже він нарешті вибрав собі дівчину до пари! — материне серце радісно тьохнуло. — Ми зіграємо пишне весілля, в мене будуть гарні онуки та онучки».

Утім, жіночі мрії вмить розвіялися, як туман від сильного вітру.

— Мамо, я вирішив піти в козаки. Вже сьогодні я вирушу на уходи разом з ватагою отамана Жили.

— Пресвята Богородице! Як піти у козаки? — лячно запитала Настя, відступаючи на крок. — Козаки — це ж лайдаки та харцизи!

— Ні, мамо, це брехня, — усміхнувся Роман. — Я познайомився з козаками — це сміливі та чесні люди, вони живуть тим, що на уходах полюють на доброго звіра, ловлять рибу, збирають мед та віск диких бджіл. Я теж хочу пожити таким вільним життям.

— А як же твій батько? Він так хотів, щоб ти посів його місце на торзі, став купцем!

— Не лежить моє серце до торгівлі, мамо. На душі робиться гидко, коли треба загибити ціну або когось надурити. Не можу я бути торгашем.

Настя хотіла ще щось сказати, але, поглянувши в рішучі очі сина, зрозуміла, що його не зупинити.

— Не кажи батькові про своє рішення, я сама йому повідомлю. У тій ватазі ти маєш вірного товариша?

— Так, зі мною буде мій друг Іван. — Переступивши з ноги на ногу, Роман несподівано опустився на коліна. — Благословіть мене, мамо.

— Я благословляю тебе, сину! Повернися живим та здоровим, — жінка, перехрестивши сина, зняла з власної шиї срібне кружальце на мотузочці. На одному боці кружала було надряпано хреста, а на іншому майстерно вигравірувано якийсь невідомий символ. — Носи цей оберіг, моя Богом дана дитино. Він твій по праву.

Роман зіп'явся на ноги, з цікавістю роздивляючись талісман. Зображення хреста не привернуло його уваги, а ось дивний символ, схожий на ламану гребінку, то інша річ. Ще ніколи в житті юнак не бачив такого знака, тож спитав про нього у матері.

— Я не знаю, що він означає, але ти знайшов його ще малим хлопцем, він твій. Можливо, цей оберіг принесе тобі удачу.

Коли сонце вже вигулькнуло з-за обр'ю, одягнений Роман вийшов з хати, тримаючи в руці широку суму, набиту різним харчем. До його боку була приторочена щербата шабля в саморобних піхвах, яку він відшукав у полі кілька років тому. Останні роки юнак наполегливо намагався опанувати мистецтво шабельного бою.

Сонячні промені добре освітлювали Черкаси. Невелике містечко було укріплене ровом і валом, на якому, наче зігнутий півнячий

гребінь, похилився в три погібелі старий частокіл. Неподалік міста здіймала вгору почорніли башти невелика дерев'яна фортеця, оточена глибоким ровом, який колись був заповнений водою, а нині повністю висох.

Роман широким кроком рушив до міської криниці, він знав, що скоро по воду прийде вона, Мирослава — донька гончара Омеляна. Юнак уже давно поклав око на Миросю, та все ніяк не наважувався їй зізнатися у своїй прихильності, але сьогодні нарешті набрався сміливості.

Щойно Роман сховався в тіні дерева, як одразу до нього долинув заливчастий сміх, купка молодих дівчат з відрами, щебечучи та сміючись, прямувала до криниці. Але юнак серед усіх них бачив лише одну Мирославу. Дівчина була висока зростом, ставна, мала вродливе обличчя, виразні зелені очі, а її вуста скидалися на ніжні бутони весняних квітів, що ось-ось мають розкритися. Пишне світло-русьяве дівоче волосся було зібрано у довгу косу, перев'язану кількома яскравими стрічками. Тонку шию прикрашало кілька разків червоно-жовтого намиста з випаленої глини. Такі керамічні прикраси називали палюхами, батько Миросі добре знався на їх виготовленні.

Почекавши, поки майже всі дівчата наповнять цебра водою, Роман швидко підійшов до криниці й підхопив відерко коханої дівчини.

— Будь здорова, красуне, допомги тобі набрати води?

— Не треба, красунчику, я сама руки маю, — Мирослава білозубо посміхнулася.

Молодик незмигним поглядом утупився в її повні уста, забувши всі слова, що хотів їй сказати.

Решта дівчат, побачивши ніяковіття юнака, почали стиха сміятися. Шикнувши на подружок, Мирося мовила:

— Йдіть уже, я вас дожену.

Кілька дівок, переморбуючись, пішли до власних хат.

— Гарна пара, кров з молоком, — уголос сказала Наталка, найближча подруга Мирослави.

— Хо-хо! Ну чого став, мов баран перед новими воротами? — засміялася дівчина. — Набирай вже відра.

Хлопець похитав головою, намагаючись пробудити розум. На думку спали слова, які він колись чув від замкового служебника, коли той залицявся до молодичок.

— Дівчино моя, напої мого коня!

— Хо-хо! Романе, ти одразу до справи перейшов, — Мирося заливчасто засміялася. — Не напою я твого коня, бо не твоя жона. Та й коня в тебе нема. Хо-хо-хо!

Юнак, похнюпивши голову, почав набирати воду. Така відповідь дівчини свідчила про те, що вона не приймала його залицянь. Мирослава, облизнувши нижню губу, пильним оком окинула чоловічу фігуру. Роман їй подобався, вона давно мріяла про те, що він зверне на неї свій погляд, зашле старостів, вони стануть парою й відгуляють пишне весілля.

«Ну годі вже його дражнити», — сама до себе промовила Мирося.

— Козаченьку мій, коли б я була твоя жона, то взяла б коня за шовковий повід та й напоїла...

Почувши таку відповідь, молодик піднісся духом. «Вона прихильна до мене. Ну все, або пан, або пропав! Розкажу їй про все».

Набравши в легені побільше повітря, Роман щосили гепнув повні відра об землю, холодна вода, вихлюпнувшись, облила ноги Мирославі.

— Ой-ой! Телепню, ти мені ноги намочив! — дівчина скривила обличчя, щоб сказати щось гостре, але не встигла.

— Миросю, я люблю тебе, і завжди любив. Ти для мене наймиліша серед усіх дівчат світу! — одним духом випалив чоловік.

— Ти справді так думаєш, Ромчику! — прощобетала красуня, а рум'янець розквітчав її щічки в рожевий колір.

— Так, моя кохана, я говорю від чистого серця, — юнак обійняв дівчину за плечі. — Скажи лише, моє серденько, чи любий я тобі?

— Так... любий, — ледь чутно прошепотіла Мирося.

Від цих простих слів його серце мало не вистрибнуло з грудей. Наблизивши своє лице до обличчя коханої, Роман поцілував її прямо в пелюсткові уста. Він уперше в житті цілував дівчину і не знав, як це слід робити, але його незнання компенсувалося молодечою пристрастю.

— Ну все, любий, годі. Мені вже треба йти, а то мати буде лаяти, — Мирослава м'яко відштовхнула від себе хлопця.

— Кохана, небавом я вирушаю на уходи. Чекай на мене, після мого повернення я зашлю до тебе старостів!

— На уходи! Це небезпечно, Ромчику, будь обачний, милий, — лячно мовила дівчина й одразу додала іншим тоном: — Я ладна чекати хоч і десять років, тебе й твоїх старостів.

— Агов, діточки, коли хочете любитися, то пошукайте для цього якесь інше місце, а не стовбичте біля криниці, бо тут люди воду беруть, — прогугнявила стара баба Катря, що саме підходила до них.

Поцілувавши коханого на прощання, Мирослава підхопила повні відра та моторно гайнула з ними до хати. Дівочі мрії неслися вперед на невидимих крилах, своїм внутрішнім зором Мирося побачила вже не тільки своє весілля, але й майбутніх дітей від Романа.

Наспівуючи щось веселеньке, молодик почав спускатися до Дніпра. Несподівано хтось сильно ляснув його по плечу.

— Гай-гай, друже, нарешті я тебе відшукав! Наш байдак вже крила розправив, скоро будемо відпливати. Чи ти передумав уже козакувати? — хутко заговорив невисокий, круглолиций юнак міцної статури, до його спини було приторочено келеп — бойовий молот з вузьким лезом, схожим на пташиний дзьоб.

— Звісно, що ні, Іване! — з усмішкою відповів Роман. — Ми ж удвох мріяли про те, як вирушимо на уходи. Я тут з коханою дівчиною розмовляв.

Іван хвацько заломив за вухо діржаву шапку й щиро засміявся, показавши три десятки зубів.

— Ха-га! Ромцю, у тебе просто хист з дівками розмовляти: коли я йшов вулицею, то чув як Мирося уголос хвалилася своїй подрузі, що ти до неї будеш старостів засилати.

— Іво, а тобі якась дівчина подобається? — запитав Роман.

— Ха-г! Наші дівчата мені чомусь не до вподоби. Я чекаю панночку-царицю, що полюбить мене, — прохопився юнак, чухаючи коліно крізь велику дірку на лівій штанині.

— Іване, коли панночка-цариця побачить такого голодранця, то вона тобі милостиню подасть.

— Чого це я голодранець? — знизав плечима Іван. — Тільки сьогодні вранці нові штанці одягнув, та десь примудрився коліно розірвати. Ех, чого я такий безталанний?

Розмовляючи, друзі дійшли до невеличкої затоки, в якій дужі хвилі Дніпра гойдали півтора десятка байдаків, поряд сновигали малі човники. Ближче до середини річки можна було побачити кілька

вітрильників, досвідчені рибалки поволі витягали з води великі сіті, в яких билася жирна риба. Погляди друзів привернув до себе великий човен, до половини витягнутий на піщаний берег. Це був корабель уходників, що незабаром мав відплисти. У центрі байдака на діжці стояв чорночубий, довговусий козарлюга — отаман Максим Жила. Тримаючись однією рукою за невелику щоглу і приклавши дашком правицю до чола, ватаг розглядав вкрите хмарами небо, намагаючись передбачити погоду. На поясі Жила носив довгу шаблю, а за плечима — тугий татарський лук з повним колчаном стріл. З отаманом розмовляв сивобородий Семен Деривус, один з найдосвідченіших уходників. Голова Деривуса була цілковито позбавлена волосся й у сонячних променях виблискувала так, наче була намащена смальцем. Утім, попри лисину, козак мав довгі вуса, якими неабияк пишався.

За стерном перебував Пилип Чорноштан — невисокий чолов'яга з м'ясистим носом, вбраний у темний одяг. Обличчя Пилипа прикрашав довгий шабельний шрам. Ліва повіка Чорноштана постійно смикалася, наче його хтось колов невидимою голкою.

Біля лівого борта корабля сидів зігнувшись у дугу чорнобородий Юрко й щось підкручував у своєму арбалеті. За постійно зігнуту спину він дістав від козаків прізвисько Горбач. Самостріл, крім Горбача, ще мав худий як тріска та цибатий козак — Федір Лелека. На правому боці байдака реготав смаглявий уходник з розкуйовдженою чуприною — Карпо. За веселі жарти кликали його козаки Шкодою. Серед усіх лише Карпо мав вогнепальну зброю, важку аркебузу з гнотовим замком.

З жартів Шкоди сміявся гладкий, щокатий чолов'яга — Трохим Неїжмак. На всі Черкаси він славився своїм умінням смачно готувати. На носі вітрильника мовчки жував редьку Панько, прозваний козаками Лайбідією через похмуру вдачу. Поряд з Лайбідією на тюку вмовстився Богдан Даниленко. Він мав лише одне око, друге не мало зіниці й було білим як молоко. На колінах Даниленка лежала, наче мала дитина, грушувата лютня із п'ятьма парами струн. Лютніст час від часу торкався овального корпусу лютні, що була матір'ю кобзи, ніби наміряючись заграти, але довгі пальці чоловіка навмисно оминали струни. Одне око Богдана зосереджено споглядало небокрай, немовби прагнучи зазирнути в таємничу далечінь, побачити те, чого ніхто не бачив.

Друзі підійшли ближче, їх помітив отаман. Легко зіскочивши з діжки, Жила голосно заговорив:

— А щоб у мене пір'я на голові вирости, якщо це не ті бісові сини, що хочуть піти з нами на низ! Я вже гадав, що ви передумали.

— Помагай Бог всьому чесному товариству, — Роман скинув з голови шапку.

— Не передумали, ми хочемо стати козаками, але родичів серед бісів не маємо! — наголосив Іван.

Погляди всіх уходників звернулися на щойно прибулих.

— Щиро зичу вам здоров'я від усього товариства, — Семен, узявшись двома пальцями за довгий вус, почав його підкручувати. — Не ображайтесь на слова нашого отамана, він любить пересипати свої слова лайкою, наче риб'ячу юшку сіллю.

— Ми не образилися, — посміхнувся Роман. — Лайка для козака все одно, як з гусака вода.

— Бачу, це добрі хлопці, — Максим ляснув рукою об руку. — То як, приймемо їх у нашу ватагу?

— А чом би й ні! — першим озвався Горбач, відкладаючи вбік арбалет.

Звідусіль залунали схвальні вигуки.

— Отамане, їх слід перевірити, що як вони магометанської віри? — озвався лютніст.

— Твоя правда, Богдане, — промовив Жила. — Чи віруєте ви в Бога?

— Віруємо, — в унісон відповіли друзі.

— А в Пресвяту Богородицю?

— Віримо і в неї.

— Перехрестіться.

Роман з Іваном осінили себе хрестом.

— Ласкаво просимо на байдак, козаки!

З кількома уходниками друзі зіштовхнули корабель на воду й, прудко піднявшись на борт вітрильника, познайомилися з усіма.

— Маєте якусь зброю? Шабля та келеп, це добре, — гомоніли козаки.

— Візьміть ще списи, це стара як світ, але надійна зброя, — докинув Панько, простягаючи друзям два ратища з молодого дуба із залізними гостроконечниками.

— Щоправда, не все то козак, що списа знає, але без списа то зовсім не козак, — глибокодумно прорік Деривус.

Цієї миті Іван, підкинувши списа, зловив його на льоту, але, невдало крутнувшись, зачепив штанами діжку. Почувся характерний тріск матерії.

— Га, хлопче, матері твоїй хиря, в тебе на сраці штани репнули, — усміхнувся Максим.

— Це я навмисно, щоб кримському хану було зручніше мою сраку цілувати, — пожартував Іван.

Все товариство весело зареготало, від сміху в отамана навіть сльози з очей бризнули.

— Ха-ха-ха! Давно я так не сміявся, — промовив Даниленко. — Треба молодикам дати якийсь прізвисько. Спочатку Івану. Я пропоную назвати його Сміхуном, або Веселуном.

— Ні, я краще придумав. Нехай він буде Голотою! — закричав Шкода. — Такий козак і з голою сракою ханові пику натовче.

— Ха-га! Козак Голота! А що, мені подобається, — засміявся Іван.

— На козаку і рогожа пригожа. Голота — це добре прізвисько, — додав Семен.

Відтоді й до кінця свого життя Іван буде відомий під іменем козака Голоти.

— А як ми назвемо Романа? — запитав Трохим. — Пропоную його назвати Борщем. — На цих словах козак облизнувся, надувши свої й так пухкі щоки.

— Неїжмак, ти тільки й думаєш про те, як набити свій тельбух! — дорікнув Федір. — Борщ — це погане прізвисько для такого завзятого хлопця. Назвемо його Вовком.

— Вовк це теж не те, хай він буде Вітрогоном! — запропонував хтось.

Кілька хвилин козаки галасували, висуваючи різні варіанти прізвиська, але не дійшли згоди. Врешті-решт отаман рубонув рукою та випалив:

— Замовкніть, іродові діти! Придумаємо для Романа гідне йому прізвисько, коли він щось утне. А поки весла в зуби й погнали до низу. Ми вже й так пів ранку дурно згаяли.

Припинивши суперечку, козаки хутко вхопили короткі весла, і незабаром байдак уже був на середині Дніпра. Деривус розгорнув

невелике вітрильце, дужий вітер напнув цупке жовте полотно, і човен полинув за течією могутньої ріки. Відклавши непотрібні весла, козаки почали займатися хто чим, лише Чорноштан і Жила по черзі чергували біля стерна.

Роман із цікавістю дивився на річкові береги. Перед його очима проминали мальовничі краєвиди, була пізня весна, й природа буяла життєдайною силою. Високі смарагдові трави прикрашали, наче голову юної нареченої вінки, барвисті квіти. Розкішні кущі цвіли біля густих гаїв. Під довгими вітами верб, що торкалися чистих вод, плавали строкаті качки й сірі гуси з табунцями малечі. Подекуди береги Дніпра приховували густі зарості очерету, інколи око милували піщані коси й малі острівці, вкриті різнотрав'ям.

В околицях Черкас обидва береги були добре обжитими. Часто зустрічалися рибальські човни, серед дерев повсякчас білили хатини під солом'яними й очеретяними стріхами. Але що далі на південь пливли уходники, то менше людських осель вбачало людське око. Невеликі села стали ховатися в ярах і байраках, рибальські човни майже щезли. Спочатку Роману було дивно, чого така багата земля настільки малолюдна, але потім він усе зрозумів. Коли байдак оминав один довгий острів, Пилип провів човен неподалік лівого берега. Серед горілого лісу виднілися десятки почорнілих печей, на згарищі жовтіли людські кістки, деякі з них були розрубані клинковою зброєю. Частина кісток належала малим дітям.

— Татари! — стиха прошепотів Богдан, око чоловіка запалало ненавистю.

— Лише пів року тому тут було багате село Вербівка, а трикляті бусурмани його сплюндрували, — глухо промовив Максим і звернувся до молодиків: — То як, хлопці, не передумали бути козаками? Багато уходників помирають від бусурманської зброї або потрапляють у полон до нехристів. Якщо бажаєте, я можу висадити вас у Бужині, бо за ним уже починається Дике Поле й шляху назад не буде.

На секунду страх виник у Романовій душі, але це відчуття швидко щезло, згорівши у вогні гніву.

— Зустрівши ворога, я не тікатиму від нього, а буду битися з ним навіть голіруч, — голос Романа набрав сили. — Я вважаю, що годі боятися бусурманів, треба брати до рук зброю та обороняти батьківщину, бо інакше вони вигублять нас усіх.

— Добре сказано! Щоб у мене черево луснуло, коли ти не станеш отаманом, — сказав Жила.

— Я згоден з Романом. Краще вмирати в полі, аніж в баб'ячому подолі! — додав Голота.

— Це хороші слова, але лише слова. Бусурманів тьма, а нас лише жменя, що ми можемо? — різко сказав Семен.

Роман хотів відповісти Деривусу, але не зміг відшукати потрібних слів. Закусивши губу, юнак занурився у власні думи.

— Богдане, заграй нам, бо так сумно на душі стало, — попросив Карпо.

Даниленко провів пальцями по струнах, вони відгукнулися дзвінками, але рваними звуками. Підтягнувши щось на грифі, Богдан знову торкнувся струн, і вони забриніли ніжною мелодією. Лютня в майстерних руках ожила, полилися чисті, прекрасні звуки, що, сплітаючись, утворювали ладну, але сумну музику, яка пронизувала тіло, торкаючись самої душі. Підвівши голову до неба, лютніст заспівав сильним голосом:

За річкою вогні горять,
Там татари полон ділять.
Село наше запалили
І багатство розграбили.
Стару неньку зарубали,
А миленьку в полон взяли.
А в долині бубни гудуть,
Бо на заріз людей ведуть:
Коло шиї аркан в'ється,
І по ногах ланцюг б'ється.
А я, бідний, з діточками
Піду лісом стежечками, —
Нехай йому із водою...
Ось-ось чайка надо мною.

— Від твоєї пісні, Богдане, тільки ще сумніше стало, — глухо мовив Чорноштан, проводячи пальцями по шраму на обличчі, від чого його повіка засіпалася ще дужче. — Колись мене молодого полонили татари й волочили на аркані, а як я спробував утекти, рубонули шаблюкою по голові й кинули в полі помирати, та я вижив на зло ворогам.

— А чому в пісні люди з дітьми тікають від татар лісом, а потім опиняються у воді? — запитав Іван.

— Ти ще зелений, хлопче, і не куштував справжнього горя, — знизав лівим плечем Семен. — Ховаючись від бусурманів, людям інколи доводиться пірнати під воду й дихати через очеретинку.

— А голодні чайки думають, що то потопельники, й кружляють над бідними людьми, тим самим викриваючи їх, — продовжив Лелека.

— Я з батьками та меншими братами теж ховався таким чином під водою, — почав оповідь Даниленко. — Якийсь татарин навмання пустив стрілу у воду й зачепив моє око. Але я, зціпивши зуби, не видав рідних і залишився під водою. Коли батьки випірнули з озера, всі мої брати були вже мертві, захлинувшись водою. Моє рідне село Грузьке випалили дотла, бусурмани вбили чи захопили в полон майже всіх, лише моя родина вцілила, та й то... — Богдан різко замовк, не в змозі далі говорити. Очі чоловіка зволожилися, тіні лиховісного минулого затьмарили його погляд.

— Чому ці нелюди постійно нападають на нас?! — рвучко вигукнув Роман. — Чому наші князі не дають відсіч ворогам?!

— Татари нападають на християнські землі, щоби брати ясир. Вони захоплюють людей у полон та продають їх на невільницьких ринках і з того мають величезний прибуток, — відповів Деривус.

— А ми маємо велике горе, — додав хтось.

— Романе, наші князі дають по пиці цим гаспидам, але Литва нині слабка, бо одночасно воює як з татарами, так і з московитами, — рубонув рукою Максим. — Я сам воював татар під корогвою князя Богдана Глинського, коли він був черкаським намісником. Ми били бусурманів під Тягинєю та Очаковим! Славні були часи.

Примруживши очі, отаман міцно стис руків'я шаблі, поринувши у спомини.

— Це не той князь, якого козаки Мамаєм прозвали? — спитав Федір.

— Він самий — князь-козак Мамай. Страх як татар не любив, лупив їх так, що аж курява йшла.

— А я бив бусурманів під орудою родича Богдана Глинського князя Михайла, — почав згадувати Семен, смикаючи себе за вус. — Велика татарська орда пройшла лівим берегом Дніпра, палячи все на своєму шляху, в глиб литвинських земель, аж до Клецька, зруйнувавши його дощенту. Під Клецьком князь Михайло в жорстокому бою розгромив ворогів. Бусурмани, що були за рікою, посилали в нас хмари стріл, але князь наказав навести гати через річку Лань, тож ми переправилися на

інший бік та почали сікти ординців, мов капусту на борщ. Не витримали гаспиди християнської зброї й чкурнули через болота у бік Житомира, багато їх згинуло в драговині.

Роман, затамувавши подих, слухав розповіді бувалих козаків, своїм внутрішнім зором він бачив смертельні герці воїнів, чув брязкіт сталевної зброї. Кров закипіла в молодих жилах.

— Я хочу бити татар, як Мамай! — вигукнув Роман. — Я хочу боротися з ворогами, захищати рідну землю. Батьку-отамане, навчіть мене воювати та стріляти із самопалу.

— Я навчу, синку, всього, що знаю, — усміхнувся Жила. — Але, почувши про татар, ніколи не спіши починати бій. Тримай голову холодною, якщо не хочеш її втратити в першій же сутичці.

— Добре.

— А де зараз Мамай та князі Глинські? — спитав Голота.

— Вони вже не воюють татар, бо підняли зброю проти своїх, — гірко відповів Крутивус. — Весь рід Глинських повстав проти влади великого князя литовського, а коли повстання було розбите, вони перейшли під зверхність московського князя.

— Отже, Глинські зрадники! Вони заплямували своє ім'я! — тяжко вимовив Роман і палко додав: — Але я все одно хочу битися з татарами так, як це робив Мамай!

— Слухайте, товариство, що я придумав, — Карпо підскочив на місці. — Якщо Роман хоче лупасити бусурманів, як Глинські княжата, то даймо йому прізвисько Мамай?

— А що, гарна ідея, — Максим підняв та вклав у піхви шаблю. — Роман Мамай добре звучить.

Усім козакам припало до вподоби таке прізвисько, і відтоді Роман був відомий під іменем козака Мамаю.

Ближче до вечора уходники дісталися Бужина — великого поселення, що межувало з Диким Полем. Там козаки придбали в купців солі й ранком наступного дня вирушили далі на південь.

За Бужином поселення зовсім перестали потрапляти на очі, як і сліди людської діяльності, природа здавалася незайманою, наче була нещодавно створена. Водоплавні птахи хмарами кружляли над берегами Дніпра. Птаство полохали великі сімейства оленів, лосів та гурти диких свиней, що час від часу спускалися до Дніпра пити воду.

Коли козаки минули лісостеп й опинилися в степовому Надпоріжжі, Роман уперше в житті побачив табун тарпанів. Горбоносі, буро-чорні дикі коні вкрили собою довгу смугу піщаного берега, але, побачивши байдак, блискавично шугонули назад у степ. Тарпани добре знали, хто такі люди та яка небезпека може виходити від двоногих істот. Окрім тарпанів, на водопій спускалися цілі череди турів і диких кіз.

Інколи байдак хитало від ударів хвостів велетенських риб, що цілими зграями пропливали під човном, харчуючись річковою малечею.

Пильно оглядаючи низькі береги Дніпра, на яких пишно розрісся очерет, наче його хтось навмисне висіяв, Жила промовив:

— Годі вже плавати, час шукати місце для гавані.

— А я думав, ми попливемо аж за пороги, — сказав Голота.

— Нащо нам іти до дідька в зуби, коли й у Надпоріжжі гарний ухід? — отаман розкинув руки, наче збираючись обійняти всю землю. — Тут достобіса звіра й риби, нам вистачить з головою.

— У Великому Лузі, правда, землі ще багатші, але й небезпеки там більше, бо недалеко земля бусурменська, — додав лютніст.

Згадка про бусурманів навіяла лихі думки на козаків, розмови припинилися, уходники почали пильніше оглядати береги.

Невдовзі вигулькнув довгий ланцюжок лісистих островів, що простягнувся недалеко від правого берега Дніпра, між ними повсюди виднілися боброві загати. Незабаром замаячив мис, який рогом видавався в річкові води, утворюючи природну гавань для кораблів. Неподалік нього розташувався один із найбільших на Дніпрі, нині зниклий острів Хурсин.

За наказом отамана Черноштан повів байдак у цю затоку. Козаки хутко розвантажили корабель і витягнули його на піщаний берег. Підхопивши нехитрий скарб, уходники попрямували до високого пагорба, верхівка якого була наче розсічена навпіл ударом божественної сокири, від чого виник глибокий яр. Поруч з роздвоєною горою розташувалися, мовби вартіві, кілька дрібних пригірків, між якими зміїлися важкодоступні балки, щільно порослі широколистяним лісом та кущами. Над балками метушилися із щурячим вереском невеликі чорно-бурі пташки, їхні крила мінилися металевим блиском і скидалися на вигнуті леза серпів. Ці пташки здавна мали назву щурів, або серпокрилів.

Привертали очі кам'яні баби — древні ідоли кочових народів, що бовваніли на вершинах деяких пагорбів. По всій околиці були насипані невисокі кургани. Більша частина древніх могил мала в центрі глибокі ями, схожі на вузькі криниці, їх вирили шукачі скарбів ще у сиву давнину. У деяких місцях навколо роздвоєного пагорба виднілися рештки стародавніх будівель з майже згнилої деревини.

По ледь примітній стежині Максим повів загін козаків уздовж вервечки курганів, за ними простягалася смуга рівної землі, на якій росла густа трава й рідкі чагарники. Земля поступово підіймалася вгору, переходячи у високий пагорб, поділений навпіл яром. Прямо у цьому яру, такій собі природній фортеці, уходники облаштували свій табір, зміцнивши його частоколом із січеного дерева. Козаки хутко збудували напівземлянки з дерева, обмащеного зовні глиною та вкритого очеретом. Такі прості житла, якщо їх прогріти вогнем з груби, добре тримали тепло й захищали від дощу.

Спливали дні, минали тижні, уходники полювали на хутряного звіра, який у великій кількості водився в цих багатих краях, збирали мед та віск, били острогами рибу. Кілька разів Карпо з рушниці вбивав оленів і лосів. Роман з Іваном полювали разом з усіма й швидко вчилися мисливських премудрощів. Разом з тим досвідчені козаки навчали молодиків вправлятися зі зброєю: кидати списа, стріляти з лука та арбалета. Роман фехтував з отаманом, переймаючи його вміння шабельного бою. Кілька разів Мамай з Голотою стріляли з рушниці, проте не могли влучити в далеку ціль з недосконалої зброї. Щоб не марнувати дорогий порох і кулі, козак Шкода перестав давати їм аркебузу.

Вполювавши на правому березі більшу частину бобрів і куниць, чие хутро в ті часи вважалося найкоштовнішим, уходники вирішили на тиждень перебраться на лівобережжя Дніпра й пошукати там хутряного звіра.

На протилежному березі величної ріки, одразу за очеретовим поясом, мов качка з каченятами, один за одним простиралася ціла низка озер, з пів десятка малих та одне велике. Водоймища під час весняного водопілля злучалися з Дніпром протоками. У цих озерах мешкало багато бобрів, озера зусібіч оточували байраки, густо порослі лісом і високими кущами. За байраками одразу починався безмежний степ, що простягався в далечінь, скільки бачило око. На родючому

чорноземі пишно розрослися степові трави, які сягали дорослій людині до шиї. Коли здіймався дужий вітер, то степ перетворювався на зелене море, верхівки високих трав ритмічно здіймалися та падали донизу, тож складалося враження, ніби степом котяться морські хвилі.

Облаштувавши тимчасову стоянку в одному з байраків, в якому були сліди давнього поселення, уходники взялися за промисли. Удень вони полювали, а вночі спали просто неба довкола багаття, почергово вартуючи.

Під час вечері Мамай, роздивляючись розбиту цеглу та каміння з давньої печі, вирішив поставити питання, яке його давно цікавило:

— Козаки, хто жив у цих багатих краях раніше? Яке лихо трапилося з цими людьми?

— А біс його зна! — глухо проказав Жила, відкушуючи шмат печеного сома. — Хтось тут жив, але дуже давно, вже ніхто й не пам'ятає про них.

— Це, певно, клятві бусурмани їх убили! — зло вигукнув Горбач, спльовуючи кістку в багаття.

— Залишки будівель дуже старовині, їх звели ще до того, як татари розпочали набіги, — мовив Семен, підкручуючи вуса.

— Людська пам'ять коротка, але якщо записати історію людського роду словами на пергаменті, то вона може пережити століття, — прорік Богдан, відкладаючи вбік лютню. — У книгах записано те, що відбувалося в старі часи.

— То ти знаєш, хто раніше жив у Надпоріжжі? — спитав хтось.

— Давно, років двадцять тому, — почав оповідь Даниленко, — один мудрий монах розповів мені, що раніше уздовж Дніпра, аж до самих плавнів, жили християни у багатьох поселеннях... Але сотні років тому люди, що жили на Русі, так раніше називали Україну, творячи беззаконня, прогнівили Всевишнього. За людські гріхи Господь наслав страшну кару. З далекого Сходу прийшли незліченні орди кровожерливих монголів з татарами й спопелили в цих краях людські оселі, вирізавши всіх людей до ноги. Відтоді ця неймовірно багата земля збезлюділа, й лише не так давно сюди почали спускатися козаки-уходники на промисли. Спалили вороги й престольний Київ і сплюндрували всю Вкраїну, затопивши її кривицею.

— Чому наші предки не боронили рідну землю?! — вигукнув Іван.

— Княжі воїни та прості українці до останніх сил билися проти ворогів, але зупинити Божу кару було неможливо.

Роман з силою стис кулаки, в молодому серці запалав вогонь гніву.

— Я не вірю, що то була кара Божа! Господь не дав монголам повністю знищити Україну-Русь! Він, навпаки, врятував нашу землю від навали нехристів, не дав їм убити всіх, — палко заговорив Мамай. — Отже, нам не треба боятися бусурманів, слід брати до рук зброю та бити їх, як це робив Богдан Глинський. Якщо ми самі не захистимо нашу батьківщину, цього ніхто не зробить за нас!

— Я з тобою, друже! — загорлав Голота, високо здіймаючи келеп.

— Помстимося катюгам за наругу! — Пилип вскочив на ноги.

— Присягаюся архангелом Михайлом! — здійняв долоню отаман Жила. — Якщо нам трапиться малий татарський бамбул, ми нападємо на нього. Вороги пожалкують, що народилися на світ!

Майже всі козаки гаряче висловили цілковиту підтримку словам Романа та Максима. Тільки Трохим зберігав мовчання. У глибині душі він боявся татар, не бажав з ними воювати. Неїжмак вирушав на уходи лише через наживу, понад усе він прагнув забагатіти й мріяв залишити небезпечне прикордоння, поїхавши разом з жінкою жити до Литви чи Польщі.

Даниленко довго дивився на Романа, так наче бачив його вперше, а коли опустив очі дотолу, то зняв з плечей лютню й провів пальцями по її струнах. Лютня відгукнулася тихою мелодією.

— Не проста ти людина, Романе. Маєш сміливе серце й великий розум, але я боюся, що твоє життя не буде довгим.

— На все воля Божа! — спокійно відповів Мамай.

— Згадав я одну старовину пісню, схожу на молитву, яку перейняв від столітнього діда з Чернігова, — Богдан почав налаштовувати лютню. — Дід мені розповів, що цю пісню співали воїни Русі, коли йшли на останню битву з монголами.

— То заспівай нам її! — одразу вигукнув отаман.

Решта козаків одноставно висловили бажання почути давній той спів.

Заплющивши очі, лютніст поклав руки на струни, й одразу полинула незвична мелодія, вона була одночасно й рівна, мов стріла, і хвиляста, як жіноча волосина. Наче човен, що гойдається на морських хвилях, мелодія то здіймалася вгору, то опускалася донизу. Протяжним

голосом Даниленко заспівав, неквапом розтягуючи слова, він вкладав душу в кожний звук:

З нами Бог, розумійте, язици, і покарайтесь:
Яко з нами Бог!
Услішите до послідніх землі,
Яко з нами Бог!
Могущіі, покарайтесь,
Яко з нами Бог!
Аще бо паки возможете, і паки побеждени будете,
Яко з нами Бог!
І іже аще совет совещаваете, разорит Господь,
Яко з нами Бог!

Роману було дивно чути цю давню пісню, що напрочуд була схожа на молитву старою, церковнослов'янською мовою. Він розумів не всі слова, але вчував у пісенних рядках велику силу. «Століття тому воїни України-Русі йшли на смерть проти ворожих орд, співаючи ці слова, — думав про себе Мамай. — Чи готовий я віддати своє життя, як славні предки, у боротьбі з бусурманами? Чи маю я достатньо сили для того, щоб стати на прю з ворогами?» — питав себе молодик і не міг відповісти на ці питання.

Богдан тим часом закінчував спів.

З нами Бог, розумійте, язици, і покарайтесь,
Яко з нами Бог!
Слава Отцу, і Сину, і Святому Духу.
З нами Бог! І нині, і присно, і во віки віків. Амінь!

Божа пісня увійшла в глибини людського духу, незримо доторкнувшись до підсвідомого. Уходники, занурившись у власні думи, почали вкладатися на ночівлю. Першим на варті залишився отаман. Зійшов товстий, серпастий місяць, освітивши примарним світлом нічний степ, на безхмарному небі одна за одною запалювалися яскраві зорі.

Роман мовчки лежав на шкіряній ковдрі й дивився на нічне небо, всередині нього ще лунали слова старовинної пісні: «З нами Бог!» Саме ці слова дарували надію та насагу воїнам на полі бою. Своїм внутрішнім зором Мамай бачив навалу ворогів, міста в полум'ї, битви та криваві герці давніх воїнів. Юнак непомітно для себе поринув у царство Морфея.

Розділ II. Посол кримського хана

За кілька годин перед сходом сонця Роман з криком прокинувся, відкинувши від себе ковдру, край тканини потрапив у вогонь і запалав червоним полум'ям.

— Що таке! Татари напали! — як ошпарений, зірвався на довгі ноги Лелека, вихопивши з піхов ніж-колодій.

Козаки хутко посхоплювалися з лежанок, похапавши до рук зброю.

— Татар немає, це мені лихий сон наснився, — швидко пояснив Мамай, збиваючи вогонь з ковдри.

— Тьху! Трясця твоєї матері! Ти лише через сон заволав, як дівка, що пацюка побачила? — Максим гучно сплюнув на землю.

— А що за сон тобі хоч наснився? — спитав, позіхаючи, Неїжмак. — Може, з голими дівками.

— Ха-ха-га! Хотів би я, щоб мені голі дівчата вночі снилися, — засміявся Голота. — Роману, на жаль, сниться зовсім інше: палаюче місто та мертві люди, вбиті бусурманами.

— Ох, це не перед добром такі сни приходять, а перед великим лихом. Боже, вбережи нас, — загомонів Панько, осіняючи себе хрестом.

— Не каркай, Лайбіда! Замокни, а то біду на нас накличеш! — грубо промовив отаман.

Згадка про бусурманів навіяла на козаків лихі думи. Більшість уходників почали мовчки вдивлятися в нічну імлу, прислухаючись до степових звуків. Мамай відчував сором через те, що підняв серед глибокої ночі стільки людей задурно.

— Козаки, лягайте спати, я повартую до ранку, тільки сходжу до вітру.

— Оце гарна думка, — заговорив Деривус. — Лихі сни можуть всім наснитися, не слід звертати на це увагу.

Через пів хвилини Роман уже продирався серед густої трави, виходячи з байраку на краю невеликого озера, біля якого розкинулося ще кілька неглибоких балок. Сріблястий місяць на диво добре освітлював нічну землю. Перед внутрішнім поглядом уходника все спливав останній уривок сну, який йому раніше ще ніколи не снився.

Лезо татарської шаблі наскрізь пронизує жіночий тулуб, з повних уст летиться яскраво-червона кров, заливаючи вишитий квітами одяг.

Поринувши в моторошні спогади, Мамай не помітив великого каменя і, перечепившись об нього, боляче гепнувся на бік.

— Чорт забирай! — вилаявся козак, чухаючи забите місце. — І чого мені постійно сниться цей сон?

Покрутившись на місці, Роман пішов до байраку. Спустившись на дно яру, молодик почав продиратися крізь густі кущі, видивляючись бездимне багаття, яке ось-ось мало з'явитися. Але вогню ніде не було видно, юнака звідусіль огортала суцільна темрява. Дійшовши до непролазних хащів, Мамай зупинився, тільки зараз до нього дійшло, що він заблукав, пішовши до іншого байраку. Молодик хотів вилятися, але стримав себе — з глибини розлогого куща до нього долинали людське сопіння.

«Там хтось є. Друг, ворог чи нечиста сила?» — подумки гадав козак. Перехрестившись, Роман обережно поклав долоню на руків'я шаблі, наміряючись витягнути її з піхов.

Зненацька затріщало гілля, якийсь чоловік вистрибнув на Романа з чагарів, збивши його з ніг. Нападник опинився зверху на молодикові. Дебелий кулак вперіщився в обличчя козака, з розбитої губи відразу заюшила кров. Мамай, напруживши м'язи, вдарив чужинця по голові. Нападник з гарчанням упав на спину, але відразу зі спритністю хижака знов кинувся до Романа, великі долоні міцно стиснули його горло. Мамай, схопивши руки чужака, спробував відвести їх, але марно: супротивник був сильнішим. Повітря в легенях закінчувалося, кров пульсувала в скронях, у голові почало паморочитися.

— Бусурманське стерво, рано тобі святкувати перемогу, — захрипів Роман. Намацавши руків'я ножа, він рвучко витягнув його з піхов, наміряючись загнати лезо в шию ворога.

— Ти не татарин? — здивовано проказав чужинець щирою українською мовою, відпускаючи горло Мамай.

Роман здригнувся всім тілом, лише в останню мить зупинивши смертельний удар ножа.

— А щоб тебе підняло та гепнуло! Я такий самий татарин, як з коня півень! Хто ти в біса такий?!

— О, Господи! Вибачай мені, чоловіче, я подумав, що ти ворог, — скоромовкою заговорив незнайомиць. — Мене звати Ярослав, я більш

ніж тиждень тому втік з татарського полону і відтоді прямує в рідні краї. У тебе немає якогось харчу? Їсти так хочеться, аж живіт пече, я цілий тиждень, наче цап якийсь, травою харчувався та ще пташиними яйцями. Як тебе звати?

— Батьки охрестили Романом, а козаки прозвали Мамаєм. Наша ватага кілька тижнів тому вирушила на уходи. Ходімо до табору, там тебе нагодують.

Невдовзі Ярослав уже сидів біля багаття й пожадливо наминав житні сухарі з печеною рибою. Уходники були на ногах, всім кортіло послухати оповідь татарського бранця, але, поки Ярослав не втамував лютий голод, йому питань не ставили. Роман коротко розповів про те, як зустрів незнайомця, та у яскравому світлі вогнища нарешті зумів як слід роздивитися втікача.

Ярослав був молодим чоловіком високого зросту, майже однолітком Мамаєм, мав густе чорне волосся, що сягало плечей, без бороди чи вусів. Під брудною сіро-жовтою сорочкою молодика вгадувалися могутні м'язи. Видовжене обличчя Ярослава було наче змальоване з якоїсь картини, великі блакитні очі прибульця пильно оглядали товариство, в його погляді читався великий розум. Однак чоловічу вроду псував бруд та велика червона ґуля під правим оком, що її поставив Роман під час короткої бійки.

— То тебе звать Ярослав? Розкажи нам, звідки ти і як опинився сам у Дикому Полі? — запитав Жила, дещо підозріло оглядаючи чужинця, що саме потягнувся по нову порцію риби.

— Тебе полонили татари? Де вони зараз? — хутко докинув Семен.

— Я із Золотоноші, мене звать Ярослав, а кличуть Шостаком, бо я шостий син у сім'ї... — чорна тінь промайнула по юнацькому обличчю. — Був шостим сином, вся моя родина загинула.

— Їх убили татари? — спитав Пилип.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ